

BARTOSZ TURSKI

TŁUMACZENIE JAKO BRÓŃ DYPLOMATYCZNA.
SONG MEILING I JĘZYKOWE OBLICZE
CHIŃSKO-AMERYKAŃSKIEGO SOJUSZU
W CZASIE II WOJNY ŚWIATOWEJ

Abstrakt. Artykuł podejmuje problem roli tłumaczenia jako narzędzia dyplomatycznego na przykładzie postaci Song Meiling (Madame Chiang Kai Shek) podczas dyplomatycznego tournée po Stanach Zjednoczonych w 1943 roku oraz konferencji kairskiej. Pokazano, w jaki sposób Song wykorzystywała swoje doświadczenie, wykształcenie i zaznajomienie z kulturą amerykańską w kształtowaniu wizerunku Chin w oczach amerykańskiej opinii publicznej i elit politycznych. Podstawą analizy są jej wystąpienia w Kongresie Stanów Zjednoczonych 18 lutego 1943 roku, w Hollywood Bowl 4 kwietnia 1943 roku oraz jej udział w trakcie konferencji kairskiej w listopadzie 1943 roku. Artykuł opiera się na studium przypadku i analizie dyskursu w świetle teorii przekładu Juliane House i Lawrence'a Venutiego oraz pojęcia *soft power* Josepha Nye. Wyniki wskazują, że Song Meiling stosowała strategię translatoryczne i kulturowe, takie jak egzotyzacja i udomowienie, dzięki którym jej tłumaczenia stawały się narzędziem perswazji. Można stwierdzić, że jej tłumaczenia nie były jedynie transferem informacji z jednego języka na drugi, ale stanowiły broń dyplomatyczną i narzędzie wywierania wpływu, a Madame Chiang jest ważnym przykładem skutecznego wykorzystywania tłumaczeń w dyplomacji XX wieku.

Słowa kluczowe: Song Meiling; dyplomacja; *soft power*; II wojna światowa; tłumaczenie; Chiny; historia

TRANSLATION AS A DIPLOMATIC WEAPON:
SONG MEILING AND THE LINGUISTIC DIMENSION OF
THE SINO-AMERICAN ALLIANCE DURING WORLD WAR II

Abstract. This article explores the role of translation as a diplomatic tool through the case of Song Meiling (Madame Chiang Kai-shek) during her diplomatic tour of the United States in 1943 and

BARTOSZ TURSKI – Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, Instytut Literaturoznawstwa, II Katedra Sinologii; adres do korespondencji: Al. Raławickie 14, 20-950 Lublin; e-mail: bartosz.turski@kul.pl; ORCID: <https://orcid.org/0009-0008-7488-508X>.

Artykuły w czasopiśmie dostępne są na licencji Creative Commons Uznanie autorstwa – Użycie niekomercyjne – Bez utworów zależnych 4.0 Międzynarodowe (CC BY-NC-ND 4.0)

her involvement in the Cairo Conference. The article shows how Song used her personal experience, education, and familiarity with American culture to shape the image of China in the eyes of the American public and political elites. The analysis relies on her speeches delivered before the United States Congress on February 18, 1943, at the Hollywood Bowl on April 4, 1943, as well as her role during the Cairo Conference in November 1943. The author adopts a case study approach combined with discourse analysis, drawing on translation theories proposed by Juliane House and Lawrence Venuti, as well as Joseph Nye's concept of soft power. The findings indicate that Song Meiling employed translational and cultural strategies such as domestication and foreignization, which enabled her translations to function as instruments of persuasion. The study concludes that her translations were not merely acts of linguistic transfer but constituted a form of diplomatic weaponry and a means of exerting influence. Madame Chiang thus emerges as an important example of the effective use of translation in twentieth-century diplomacy.

Keywords: Song Meiling; diplomacy; soft power; World War II; translation; China; history

W historiografii II wojny światowej dominuje narracja militarna i ideologiczna, podczas gdy wymiar komunikacyjny wciąż pozostaje mniej eksponowany. Rola tłumaczenia jako aktu politycznego i retorycznego w trakcie II wojny światowej wymaga jeszcze pogłębionych badań. Przykład Song Meiling, często przedstawianej na Zachodzie jako Madame Chiang Kai-shek, obrazuje, w jaki sposób wyjątkowa jednostka dzięki swoim kompetencjom kulturowym i językowym może stać się architektem wizerunku swojej ojczyzny w oczach sprzymierzonych państw.

W artykule przyjęto metodę studium przypadku, którego celem jest analiza strategii językowych i tłumaczeniowych Song Meiling podczas jej tournée po Stanach Zjednoczonych w 1943 roku oraz jej udziału w konferencji kairskiej w listopadzie tego samego roku, a także wskazanie ich znaczenia dla kształtowania się sojuszu chińsko-amerykańskiego. Metodologicznie analiza opiera się na analizie dyskursu oraz strategii translatorycznych. Badane są środki retoryczne, takie jak metafory i idiomy w świetle teorii House i Venutiego, oraz ich funkcja polityczna w kontekście pojęcia *soft power*. Źródłami są transkrypcje przemówień z archiwów amerykańskich i dokumenty dyplomatyczne. Przedmiotem analizy są również materiały wspomnieniowe uczestników i świadków wydarzeń, np. pamiętniki, korespondencja oficerów i doradców oraz współpracowników rodziny Madame Chiang. Traktowane one są jako świadectwa epoki pozwalające odtworzyć kontekst polityczny i kulturowy działań Song Meiling. Pytanie badawcze brzmi: w jaki sposób strategie tłumaczeniowe i retoryczne Madame Chiang pełniły funkcję narzędzia dyplomatycznego w trakcie II wojny światowej?

KONTEKST HISTORYCZNY

Sytuacja polityczna Chin w okresie II wojny światowej była wynikiem długotrwałych procesów dezintegracji państwowej, które rozpoczęły się po upadku cesarstwa Qing i nasiliły się w okresie tzw. epoki watażków. Choć Ekspedycja Północna (1926–1928) przeprowadzona przez Kuomintang pod przywództwem Chiang Kai-sheka doprowadziła do formalnego zjednoczenia kraju i ustanowienia rządu narodowego w Nankinie, realna kontrola władzy centralnej nad prowincjami pozostawała ograniczona, a państwo borykało się z problemami korupcji, słabości administracyjnej i niedostatków gospodarczych¹.

Dodatковым czynnikiem destabilizującym sytuację wewnętrzną był trwający od 1927 roku konflikt z Komunistyczną Partią Chin, który przerodził się w pełnoskalową wojnę domową. Choć w obliczu agresji japońskiej w 1937 roku zawarto tzw. Drugi Front Zjednoczony, współpraca między Kuomintangiem a KPCh miała charakter czysto instrumentalny i była obciążona głęboką nieufnością².

Wojna chińsko-japońska (1937–1945) była dla Chin konfliktem egzystencjalnym. Pomimo utraty głównych ośrodków miejskich na wybrzeżu, w tym Nankinu i Szanghaju, oraz ogromnych strat ludzkich i materialnych, rząd Chiang Kai-sheka kontynuował opór, przenosząc stolicę do Chongqingu. Długotrwała wojna na wyniszczenie oraz kryzysy humanitarne, takie jak klęska głodu w prowincji Henan w 1943 roku, znacząco osłabiły pozycję państwa³.

Przystąpienie Stanów Zjednoczonych do wojny po ataku na Pearl Harbor w grudniu 1941 roku zmieniło międzynarodowy status Chin. Rząd w Chongqingu został uznany za jednego z głównych aliantów w walce z Japonią, co wiązało się zarówno z napływem amerykańskiej pomocy wojskowej, jak i nasileniem relacji dyplomatycznych. Jednocześnie amerykańska percepcja Chin była silnie nacechowana idealizmem i sentymentalizmem, wynikającym z długoletnich kontaktów misyjnych i ograniczonej wiedzy o realiach politycznych kraju⁴.

¹ John K. Fairbank, *Historia Chin. Nowe spojrzenie*, tłum. Teresa Lechowska, Zbigniew Słupski (Warszawa: Bellona, 2003), 263–269.

² Fairbank, *Historia Chin*, 288–289; Witold Rodziński, *Historia Chin* (Wrocław: Ossolineum, 1992), 645–646.

³ Rana Mitter, *Forgotten Ally: China's World War II, 1937–1945* (Boston: Houghton Mifflin Harcourt, 2013), 296; Roman Sławiński, *Historia Chin i Tajwanu* (Warszawa: Askon, 2002), 79–81.

⁴ Fairbank, *Historia Chin*, 303–305.

Relacje chińsko-amerykańskie w czasie wojny nie były jednak wolne od napięć. Szczególnie problematyczna okazała się współpraca wojskowa w ramach teatru działań Chiny–Birma–Indie. Generał Joseph W. Stilwell, pełniący funkcję dowódcy amerykańskiego i doradcy wojskowego Chiang Kai-sheka, wielokrotnie krytykował korupcję, niską efektywność i brak dyscypliny w armii Kuomintangu, co prowadziło do narastających konfliktów personalnych, politycznych i kulturowych⁵.

W tym kontekście coraz większego znaczenia nabierał wymiar komunikacyjny i wizerunkowy sojuszu chińsko-amerykańskiego. Stany Zjednoczone, zmuszone ze względów politycznych i prawnych do wspierania rządu Chiang Kai-sheka jako jedyne legalnego reprezentanta Chin, dysponowały ograniczoną wiedzą o wewnętrznych realiach kraju i narastającej sile KPCh⁶. Utrzymanie poparcia amerykańskiej opinii publicznej i elit politycznych wymagało więc nie tylko działań militarnych, lecz także skutecznej narracji dyplomatycznej.

Właśnie w takiej sytuacji pojawia się postać Song Meiling. Wykształcona w Stanach Zjednoczonych, biegle posługująca się językiem angielskim i głęboko zakorzeniona w amerykańskim kodzie kulturowym, stała się kluczowym pośrednikiem między chińskim przywództwem a zachodnimi sojusznikami. Jej tournée po Stanach Zjednoczonych w 1943 roku oraz udział w konferencji kairskiej nie należy postrzegać jedynie jako działania reprezentacyjne, lecz jako element szerszej strategii budowania międzynarodowej legitymizacji Chin jako równorzędnego partnera w alianckim porządku wojennym⁷.

RAMY TEORETYCZNE I METODOLOGIA ANALIZY

W niniejszym artykule przyjmuje się założenie, że tłumaczenie nie jest wyłącznie przekazem informacji z jednego języka na drugi, lecz może pełnić

⁵ Charles F. Romanus i Riley Sunderland, *Stilwell's Mission to China* (Washington, D.C.: Office of the Chief of Military History, 1953), 172–175; Barbara W. Tuchman, *Stilwell and the American Experience in China: 1911–1945* (New York: Macmillan, 1970), 172–174.

⁶ Fairbank, *Historia Chin*, 304–305.

⁷ Thomas A. DeLong, *Madame Chiang Kai-shek and Miss Emma Mills: China's First Lady and Her American Friend* (Jefferson, NC: McFarland, 2007), 1–2; *Foreign Relations of the United States. Diplomatic Papers. The Conferences at Cairo and Tehran, 1943*, red. William M. Franklin i William Gerber (Washington, D.C.: Government Printing Office, 1961); Jung Chang, *Big Sister, Little Sister, Red Sister: Three Women at the Heart of Twentieth-Century China* (London: Vintage, 2020), 43–51.

funkcję działania kulturowego i politycznego, zwłaszcza w trudnych warunkach konfliktu zbrojnego i ostrożnej dyplomacji. Z tego względu przyjęto podejście interdyscyplinarne, łączące narzędzia przekładoznawstwa, analizy dyskursu oraz refleksji nad *soft power* w stosunkach międzynarodowych.

Punktem wyjścia dla analizy jest funkcjonalne ujęcie tłumaczenia zaproponowane przez Juliane House. Autorka ta odchodzi od rozumienia przekładu jako prostego odwzorowania struktury języka źródłowego, akcentując znaczenie funkcji tekstu w określonym kontekście. Kluczowe znaczenie zyskuje zatem nie formalna ekwiwalencja na poziomie językowym, lecz rola, jaką dany komunikat pełni wobec konkretnego odbiorcy i w jakim stopniu realizuje zamierzony cel komunikacyjny⁸.

Takie rozumienie przekładu pozwala traktować wystąpienia Song Meiling nie tylko jako teksty wygłaszane w języku angielskim, lecz jako formę przekładu kulturowego. Nawet gdy Madame Chiang przemawia bezpośrednio po angielsku, jej wypowiedzi możemy analizować jako proces mediacji pomiędzy chińską kulturą i doświadczeniem a amerykańskim systemem wartości oraz ich wyobrażeniami politycznymi. W tym sensie tłumaczenie polega na dostosowywaniu treści, metafor i narracji do oczekiwań oraz kompetencji kulturowych odbiorcy.

Drugim istotnym elementem analizy stanowi koncepcja udomowienia (ang. *domestication*) i egzotyzyacji (ang. *foreignization*) sformułowana przez Lawrence'a Venutiego. Udomowienie polega na takim kształtowaniu przekazu, aby był on jak najbardziej zgodny z normami i oczekiwaniami kultury docelowej i zrozumiały dla odbiorcy, minimalizując jednocześnie poczucie obcości. Egzotyzyacja natomiast eksponuje różnice kulturowe, podkreślając odmienność⁹.

Trzecią płaszczyznę analizy stanowi pojęcie *soft power* w rozumieniu Josepha Nye. *Soft power* oznacza zdolność państwa, grupy lub pojedynczej osoby do oddziaływania na innych poprzez atrakcyjność kulturową, narracyjną i normatywną, a nie za pomocą przymusu militarnego lub ekonomicznego¹⁰. W tym ujęciu język, narracja i przekład odgrywają kluczową rolę jako nośniki wartości i pewnych wyobrażeń politycznych.

⁸ Juliane House, *Translation Quality Assessment: Past and Present* (London: Routledge, 2015), 36–38.

⁹ Lawrence Venuti, *The Translator's Invisibility: A History of Translation*, wyd. 2 (London: Routledge, 2008), 14–22.

¹⁰ Joseph S. Nye, *Soft Power: The Means to Success in World Politics* (New York: Public Affairs, 2004), 5–10.

Wystąpienia Song Meiling są analizowane zatem jako praktyki *soft power* w działaniu. Jej przemówienia, tłumaczenia i mediacje językowe nie miały na celu wyłącznie przekazania informacji o sytuacji militarnej Chin, lecz służyły kształtowaniu pozytywnego obrazu państwa, budowaniu emocjonalnej więzi odbiorców z chińskim wysiłkiem wojennym oraz legitymizowaniu roli Chin jako równorzędnego sojusznika Stanów Zjednoczonych.

Metodologicznie artykuł opiera się na analizie dyskursu, połączonej z identyfikacją strategii translatorycznych. Materiał badawczy obejmuje transkrypcje wystąpień Song Meiling wygłoszonych w Kongresie Stanów Zjednoczonych (18 lutego 1943 roku) oraz w Hollywood Bowl (4 kwietnia 1943 roku), a także źródła dokumentujące jej rolę translatorską podczas konferencji kairskiej w listopadzie 1943 roku. Analiza koncentruje się na wybranych fragmentach przemówień, w których szczególnie widoczne są zabiegi retoryczne, metafory kulturowe, idiomy oraz odniesienia do wartości wspólnych dla obu kultur.

Ponadto zostały wykorzystane materiały wspomnieniowe i dokumenty dyplomatyczne, które pozwalają osadzić analizowane wypowiedzi w szerszym kontekście politycznym i komunikacyjnym. Ze względu na ich subiektywny charakter źródła te traktowane są jako świadectwa epoki, a nie jako bezpośredni dowód faktograficzny.

WYSTĄPIENIA W KONGRESIE

Wizyta Song Meiling w Stanach Zjednoczonych w 1943 roku miała na celu utrzymanie politycznego i społecznego poparcia dla chińskiego wysiłku wojennego przeciwko cesarskiej Japonii. Kluczowym punktem wizyty były jej wystąpienia w Kongresie Stanów Zjednoczonych 18 lutego 1943 roku. Najpierw przemawiała do Senatu, następnie w Izbie Reprezentantów. Oba przemówienia miały odmienną strukturę retoryczną, ale łączyła je wspólna logika translatoryczna, jaką było przedstawienie chińskiej perspektywy walki z Japonią w sposób zrozumiały i bliski dla amerykańskich elit politycznych, przy równoczesnej egzotyzyacji elementów kultury.

Już sam moment wejścia Madame Chiang do sali obrad Kongresu stanowił starannie zaplanowany element symboliki. Specjalna delegacja zatwierdzona przez wiceprezydenta eskortuje ją do mównicy, a jej wejściu towarzyszą długie owacje na stojąco. Wiceprezydent przedstawia ją jako „żonę Generalissimuśa armii Chin”. Tego rodzaju ceremonialność podnosi rangę jej wystąpienia

i stawia mówczynię w pozycji reprezentanta sojusznika o równorzędnym statusie¹¹.

W pierwszych minutach wystąpienia Song buduje swoją wiarygodność poprzez skromność i poczucie humoru. Deklaruje swoje zaskoczenie koniecznością przemawiania oraz stwierdza, że „nie jest żadną mówczynią”, po czym natychmiast przechodzi do anegdoty o wielokrotnych wersjach przemówień prezydenta Franklina Roosevelta, ustawiając się w blisko centrum amerykańskiej władzy wykonawczej. Anegdota nie tylko redukuje dystans kulturowy między nią a senatorami, ale subtelnie podkreśla jej dostęp do prezydenta Roosevelta¹².

Następnie podkreśla „160 lat tradycyjnej przyjaźni” między Chinami i Stanami Zjednoczonymi i na „wiele podobieństw” jako fundament tejże przyjaźni. W dalszej części przemówienia przechodzi do historii generała Doolittle’a i jego lotników bombardujących Tokio, którzy musieli lądować w Chinach. Opowiada, że chińska ludność przyjęła amerykańskich lotników jak „dawno niewidzianych braci”, ilustrując to anegdotą o jednym z pilotów, który widząc zbliżających się Chińczyków zawołał jedyne znane mu chińskie słowo: „He just waved his arm and shouted the only Chinese word he knew, ‘Mei-kuo, Mei-kuo,’ which means ‘America.’ Literally translated from the Chinese, it means ‘Beautiful Country’”. Song Meiling świadomie wykorzystuje chińską nazwę własną Stanów Zjednoczonych i przerabia ją na emocjonalny argument. Zaznacza w ten sposób, że nawet sam język chiński podkreśla wieloletnią przyjaźń między dwoma narodami, co pozwala jej uniknąć wrażenia bezpośredniego pochlebstwa. Jest to przykład jej mediacji kulturowej. Obcość języka źródłowego zostaje wykorzystana, aby wywołać efekt bliskości¹³.

Song Meiling przechodzi do swojej własnej historii:

Przyjechałam do waszego kraju jako mała dziewczynka. Znam wasz naród. Żyłam wśród was. To właśnie w Stanach Zjednoczonych spędziłam najważniejsze, formujące lata mojego życia. Mówię nie tylko językiem serc, ale i Waszym językiem. Dlatego, stojąc dziś przed wami, czuję, że wracam do domu¹⁴.

¹¹ *Congressional Record*, 78th Cong., 1st sess. February 18, 1943 (Washington, D.C.: Government Printing Office, 1943), 1080–1081. O ile nie zaznaczono inaczej, wszystkie tłumaczenia sporządził autor.

¹² *Congressional Record*, 1080–1081.

¹³ *Congressional Record*, 1080–1081.

¹⁴ *Congressional Record*, 1080–1081: „I came to your country as a little girl. I know your people. I have lived with them. I spent the formative years of my life amongst your people. I speak your language, not only the language of your hearts, but also your tongue. So coming here today, I feel that I am also coming home”.

Jest to jej świadomy zabieg udomowienia przekazu zaproponowanym przez Venutiego: Chiny zostają wprowadzone w amerykański system wartości poprzez postać Song, która łączy obie kultury. Od razu rozszerza te wartości na Chiny poprzez słowa:

Gdyby Chińczycy mogli mówić „waszym językiem”, powiedzieliby, że „walczyliśmy o tę samą sprawę”, mamy „tożsamość ideałów”, a „cztery wolności” rozbrzmiewają w Chinach jak „gong wolności” i „dzwon śmierci agresorów”¹⁵.

Song podkreśla zbieżność celów i przekonań moralnych Chin i USA. Odnosi się do „czterech wolności” proklamowanych przez prezydenta Roosevelta (wolność słowa, wolność wyznania, wolność od niedostatku i wolność od strachu). Celem tej wypowiedzi jest legitymizacja oczekiwań wobec amerykańskiego wsparcia.

W zakończeniu przemówienia do Senatu Song Meiling wprowadza przypowieść buddyjską *Rub the mirror pavilion*, ale opowiada ją w języku zgodnym z zachodnią terminologią religijną. Używa słów zrozumiałych i bliskich amerykańskim elitom, takie jak: „łaska”, „ojciec przeor”, „akolita”, po czym przekształca przypowieść w moralny apel, wzywając do działania. Madame Chiang podkreśla starożytność, sugerując ponad dwutysiącletnią tradycję, nadając jej autorytet i przenosząc sens przypowieści na aktualne działania polityczne Amerykanów. W literaturze klasycznej podobne przypowieści służyły budowaniu moralności przez analogię. Madame Chiang tak tłumaczy chiński sposób myślenia na język zachodni¹⁶.

Warto zauważyć, że ten styl wypowiedzi został dostrzeżony przez elitę kraju. Barbara Tuchman opisuje reakcję Senatu jako „silną” i „wzruszającą”, co potwierdza skuteczność strategii retorycznych i przekładowych zastosowanych przez Song Meiling¹⁷.

Wystąpienie Song Meiling w Izbie Reprezentantów jest zorganizowane w sposób odmienny od poprzedniego. Spiker Izby zapowiada jej wystąpienie jako „dumny dzień dla USA”, a Madame Chiang otwiera przemówienie zmianą w relacji komunikacyjnej: „mówiąc do Kongresu, mówię dosłownie

¹⁵ *Congressional Record*, 1080–1081: „I feel that if the Chinese people could speak to you in your own tongue, or if you could understand our tongue, they would tell you that basically and fundamentally we are fighting for the same cause; that we have identity of ideals; that the «four freedoms,» resound throughout our vast land as the gong of freedom, the gong of freedom, and the death knell of the aggressors”.

¹⁶ *Congressional Record*, 1080–1081.

¹⁷ Tuchman, *Stilwell and the American Experience in China*, 349–350.

do narodu amerykańskiego”. Jest to zmiana w porównaniu z przemówieniem do elit w Senacie, mówcy bezpośrednio zwraca się do narodu i jego mobilizacji¹⁸. Następnie podkreśla sprawczość Kongresu. W 1941 roku obowiązek wypowiedzenia wojny Japonii został spełniony, a obecnym obowiązkiem jest wygranie wojny i „zbudowanie trwałego pokoju”, który uzasadni wszystkie ofiary tej wojny. Fragment ten ma legitymizować dotychczasowe działania Stanów Zjednoczonych i zobligować Kongres do kolejnych kroków. W praktyce chce zobowiązać decydentów poprzez odwołanie się do wartości etycznych i poczucia obowiązku¹⁹.

W dalszej części przemówienia kontynuuje te działania, tym razem wykorzystując cytaty i odniesienia kulturowe. Pojawia się Sun Zi („know thyself and thy enemy” – „poznaj siebie i swego wroga”) oraz powiedzenie o łatwości obserwowania, jak „ktoś inny niesie ciężar”, a następnie bardzo wyraźna krytyka ocen lekceważących siły Japonii. Ostrzega:

Ponownie, obecnie przeważająca opinia publiczna zdaje się uważać klęskę Japończyków za sprawę względnie nieistotną, a naszym priorytetem jest Hitler. Nie znajduje to potwierdzenia w faktach, ani nie leży w interesie Organizacji Narodów Zjednoczonych jako całości, aby pozwolić Japonii pozostać nie tylko istotnym potencjalnym zagrożeniem, ale także czekającym mieczem Damoklesa, gotowym spaść w każdej chwili²⁰.

Szczególnie interesującym przykładem mediacji kulturowej jest użycie chińskiego idiomu *shǒuzú* (手足 – „ręce i stopy”) jako metafory braterstwa, która ma w Chinach bardzo silne konotacje emocjonalne. Song Meiling przenosi to pojęcie na grunt relacji międzynarodowych, sugerując, że państwa alianckie powinny funkcjonować jak „jeden organizm”. Zabieg ten jest przykładem udomowienia w sensie funkcjonalnym. Element obcej kultury zostaje osadzony w zachodnim schemacie myślenia o współodpowiedzialności i solidarności, tracąc swój egzotyczny charakter na rzecz użyteczności w polityce.

¹⁸ *Congressional Record*, 1108–1109.

¹⁹ *Congressional Record*, 1108–1109.

²⁰ *Congressional Record*, 1108–1109: „Again, now the prevailing opinion seems to consider the defeat of the Japanese as of relative unimportance and that Hitler is our first concern. This is not borne out by actual facts, nor is it to the interests of the United Nations as a whole to allow Japan to continue not only as a vital potential threat but as a waiting sword of Damocles, ready to descend at a moment's notice”.

Cytaty nie są jedynie ozdobnikiem, ale narzędziem do budowania diagnozy i rekomendowania działań²¹.

Co istotne, Song Meiling nie ogranicza się do stwierdzenia zagrożenia ze strony Japonii. Uzasadnia, dlaczego jej pokonanie nie może być odsuwane na plan dalszy. Wskazuje na zasoby Japonii na okupowanych terenach, na koszt zwłoki liczony w życiach Amerykanów i Chińczyków oraz na długotrwałość i intensywność chińskiego oporu. Jej argumenty mają tworzyć poczucie współodpowiedzialności w warstwie retorycznej, a w warstwie politycznej są próbą kształtowania priorytetów strategicznych²².

WYSTĄPIENIE W HOLLYWOOD BOWL

Wystąpienie Song Meiling w Hollywood Bowl 4 kwietnia 1943 roku stanowiło kulminacyjny moment jej tournée po Stanach Zjednoczonych i było skierowane nie do elit politycznych, lecz do szerokiej opinii publicznej. W przeciwieństwie do przemówień kongresowych, osadzonych w formalnym kontekście, wystąpienie w Hollywood Bowl miało charakter masowy. Jego celem było nie tyle utrwalenie pozytywnego wizerunku Chin jako sojusznika, co raczej mobilizacja amerykańskiego społeczeństwa wokół wspólnych wartości i celów wojennych.

Analiza tego wystąpienia opiera się na zachowanym nagraniu audiowizualnym przemówienia, które pozwala uwzględnić nie tylko warstwę werbalną, lecz także ton głosu, tempo wypowiedzi i reakcję zgromadzonej publiczności. Dobór miejsca, którym jest Hollywood Bowl, wskazuje na przesunięcie akcentu z dyplomacji instytucjonalnej na oddziaływanie kulturowe i emocjonalne.

W przemówieniu tym Song Meiling znacznie intensyfikuje język wartości, operując pojęciami głęboko zakorzenionymi w amerykańskiej kulturze. Centralne miejsce zajmuje odwołanie do „czterech wolności” sformułowanych przez prezydenta Franklina D. Roosevelta: wolności słowa, wolności wyznania, wolności od niedostatku oraz wolności od strachu. Madame Chiang nie traktuje ich jako abstrakcyjnych haseł propagandowych, lecz jako uniwersalne zobowiązania moralne, które muszą „przybrać postać trwałych zasad etycznych, nawet jeśli ostateczne zwycięstwo przyjdzie z opóźnieniem”²³.

²¹ *Congressional Record*, 1108–1109.

²² *Congressional Record*, 1108–1109.

²³ *Address by Madame Chiang Kai-shek at Hollywood Bowl, Los Angeles 4 April 1943*, YouTube, dostęp 17.12.2025, <https://www.youtube.com/watch?v=VlsnDdU7ksU>.

W tym fragmencie przemówienia widoczna jest strategia translatoryczna polegająca na udomowieniu przekazu. Song Meiling nie wprowadza elementów obcej dla odbiorcy kultury chińskiej, lecz posługuje się językiem osadzonym w amerykańskim kodzie kulturowym. Dokonuje nawet rozwinięcia znaczeniowego „czterech wolności”, które nie są już wyłącznie amerykańskim hasłem, ale stają się wspólną wartością aliantów, obejmującym także i Chiny²⁴.

W kulminacyjnym momencie swojego przemówienia Song Meiling ostrzega przed ponownym „podniesieniem szatańskiej głowy agresji”, zagrażającej „największemu dziedzictwu ludzkości: życiu, wolności i dążeniu do szczęścia dla wszystkich narodów”. Wyraża to bezpośrednio, stwierdzając: „Nie pozwolimy, aby agresja podniosła swoją szatańską głowę i zagroziła największemu dziedzictwu człowieka: życiu, wolności i dążeniu do szczęścia wszystkich ludzi”²⁵. To sformułowanie świadomie nawiązuje do amerykańskiej Deklaracji Niepodległości, co jeszcze silniej osadza chińską narrację wojenną w amerykańskim systemie wartości. Agresja japońska zostaje uosobiona i moralnie zdemonizowana, co wzmacnia emocjonalny wymiar przekazu²⁶.

W przeciwieństwie do wystąpień kongresowych, w Hollywood Bowl Song Meiling nie balansuje między egzotyzacją przekazu a jego udomowieniem. Przeważa tu niemal całkowite udomowienie przekazu. Song przedstawia Chiny jako kraj posiadający prawie identyczne wspólne wartości moralne. Tłumaczenie w tym kontekście przybiera formę zgodną z pojęciem *soft power*. Buduje atrakcyjność kultury, moralną wspólnotę i zapewnia długofalową sympatię.

Wystąpienie w Hollywood Bowl ukazuje Madame Chiang jako aktorkę polityczną świadomie operującą językiem i tłumaczeniem. Jej przekaz nie zmierza do wynegocjowania konkretnych decyzji, lecz do utrwalenia emocjonalnego sojuszu chińsko-amerykańskiego. Przemówienie to stanowi dopełnienie wcześniejszych wystąpień. W Kongresie elitom zostały przedstawione racjonalne i symboliczne argumenty, natomiast w Hollywood Bowl dominuje translacja wartości w skali całego narodu.

²⁴ *Address by Madame Chiang Kai-shek.*

²⁵ *Address by Madame Chiang Kai-shek:* „We shall not permit aggression to raise its satanic head and threaten man’s greatest heritage: life, liberty, and the pursuit of happiness for all peoples”.

²⁶ *Address by Madame Chiang Kai-shek.*

KONFERENCJA KAIRSKA

Konferencja kairska, która odbyła się w dniach 22–26 listopada 1943 roku, stanowiła jeden z kluczowych momentów w dyplomacji aliantów w trakcie II wojny światowej. W spotkaniach uczestniczyli Franklin D. Roosevelt, Winston Churchill oraz Chiang Kai-shek razem ze swoją żoną Song Meiling, reprezentując Republikę Chińską. W przeciwieństwie do wcześniejszych wystąpień publicznych Madame Chiang, jej rola w Kairze była o wiele bardziej kameralna i subtelna.

Ze względu na zamknięty charakter konferencji nie zachowały się stenogramy rozmów ani nagrania dźwiękowe. Analiza udziału Song Meiling opiera się zatem na źródłach pośrednich, takich jak dokumenty dyplomatyczne, wspomnienia uczestników oraz relacje historyków. Celem niniejszej analizy nie jest rekonstrukcja dosłownych wypowiedzi, lecz zbadanie funkcji translacyjnej i mediacyjnej, jaką pełniła Song Meiling w procesie komunikacji między chińskim przywództwem a zachodnimi sojusznikami.

Według relacji uczestników i dokumentów rządowych Song Meiling pełniła podczas konferencji funkcję głównej tłumaczki i pośredniczki językowej Chiang Kai-sheka w kontaktach z Rooseveltem i Churchillem²⁷. Jej obecność przy stole negocyjnym nie ograniczała się do technicznego przekładu wypowiedzi, lecz obejmowała także interpretację intencji, tonu i znaczenia wypowiedzi Generalissimusa. W tym sensie jej tłumaczenie funkcjonowało jako narzędzie kształtowania przekazu politycznego²⁸.

Chiang Kai-shek miał trudności z jasnym i spójnym formułowaniem swoich stanowisk w języku angielskim, a także z dostosowaniem argumentacji do zachodniego stylu negocyjnego. Song Meiling, dzięki wykształceniu zdobytemu w Stanach Zjednoczonych i znajomości amerykańskiej kultury politycznej, była w stanie odpowiednio dostosować wypowiedzi męża, eliminować elementy mogące zostać odebrane jako niejasne lub niekorzystne, wygładzać potknięcia oraz wzmacniać te fragmenty, które odpowiadały oczekiwaniom zachodnich rozmówców²⁹.

Źródła amerykańskie wskazują, że Song Meiling nie była zadowolona z pracy innych tłumaczy i nalegała na osobiste uczestnictwo w rozmowach, aby „oddać pełne znaczenie myśli Generalissimusa”³⁰. Ten aspekt jej działalności

²⁷ *Foreign Relations of the United States*, 891.

²⁸ Chang, *Big Sister*, 225.

²⁹ Chang, *Big Sister*, 225–226; Tuchman, *Stilwell and the American Experience in China*, 335–336.

³⁰ Tuchman, *Stilwell and the American Experience in China*, 403.

ukazuje tłumaczenie jako akt selektywny i interpretacyjny, a nie neutralny transfer informacji z jednego języka na drugi.

Znaczenie tej roli jest zrozumiałe w kontekście ustaleń konferencji kairskiej, które obejmowały m.in. zapowiedź zwrotu Chinom Mandżurii, Formozy i Wysp Peskadorów po klęsce Japonii. Choć nie sposób jednoznacznie przypisać tych decyzji bezpośrednio działaniom Song Meiling, jej stała obecność w procesie negocjacyjnym oraz wcześniejsze skuteczne oddziaływanie na amerykańską opinię publiczną stworzyły sprzyjające warunki dla wzmocnienia chińskiej pozycji negocjacyjnej³¹.

Z perspektywy przekładoznawczej udział Song Meiling w konferencji w Kairze można interpretować jako przykład tłumaczenia, w którym przekład staje się formą współuczestnictwa w procesie decyzyjnym. Tłumaczka nie tylko przekazuje słowa, lecz aktywnie kształtuje znaczenie, ton i interpretacje rozmów. W realiach dyplomacji czasu wojny, kiedy komunikacja ma bezpośredni wpływ na decyzje polityczne i strategiczne, rola ta nabiera szczególnej wagi.

WNIOSKI

Analiza trzech kluczowych momentów działalności Song Meiling w 1943 roku, tj. wystąpienie w Kongresie Stanów Zjednoczonych, przemówienie do narodu w Hollywood Bowl i konferencja kairska, pozwala uchwycić zróżnicowanie strategii translatorycznych w zależności od kontekstu komunikacyjnego, adresata i celu politycznego. Wszystkie te działania łączy jeden cel: wzmocnienie pozycji Chin w oczach Zachodu, choć sposób realizacji tego celu różni się w zależności od okoliczności.

Wystąpienia kongresowe cechuje formalność oraz silne osadzenie w języku wartości ważnych dla amerykańskich elit politycznych. Song stosuje tam strategię udomowienia przekazu, wprowadzając chińskie doświadczenie wojenne do amerykańskiego systemu pojęciowego poprzez odwołania do „czterech wolności”, wspólnoty ideałów i metafor braterstwa. Występują również elementy egzotykcji, np. wyjaśnienie semantyki słowa „Mei guo” czy wprowadzenie przypowieści buddyjskiej, których zadaniem nie jest podkreślenie odmienności kulturowej Chin, ale wzmocnienie przekazu, podbudowując go uniwersalnymi mądrościami, czyniąc przekaz nie tylko zrozumiałym dla amerykańskiego odbiorcy, lecz także łatwym do zapamiętania.

³¹ Mitter, *Forgotten Ally*, 296; *Foreign Relations of the United States*, 448–449.

Przemówienie w Hollywood Bowl reprezentuje odmienną strategię translatoryczną. Adresatem nie są elity, ale szeroka publiczność, co skutkuje przesunięciem akcentów przemówienia w stronę języka emocjonalnego i nacechowanego symboliką. Madame Chiang stosuje udomowienie, poprzez nawiązania do Deklaracji Niepodległości, idei „życia, wolności i dążenia do szczęścia” i pojęć związanych z religią chrześcijańską. Translacja kulturowa przyjmuje formę narracji o wspólnych wartościach, skierowanej nie do instytucji, lecz do wyobraźni i emocji narodu amerykańskiego.

Najbardziej odmienny charakter ma działalność Song Meiling podczas konferencji kairskiej. W tym przypadku translacja nie ma charakteru publicznego ani retorycznego, lecz bardziej przybiera formę mediacji dyplomatycznej. Tłumaczenie wypowiedzi jej męża, Chiang Kai-sheka, odbywa się w warunkach negocjacyjnych, w których stawką są konkretne decyzje strategiczne i polityczne. Źródła wspomnieniowe wskazują, że Song nie ograniczała się do dosłownego przekładu, lecz dążyła do oddania intencji, łagodzenia potencjalnie konfliktowych sformułowań oraz dostosowania wypowiedzi Generalissima do oczekiwań zachodnich partnerów. W tym sensie strategia translatoryczna podporządkowana jest funkcji pragmatycznej, jaką jest utrzymanie spójności przekazu i zapobieganiu błędom mogącym zaszkodzić ich pozycji negocjacyjnej.

Porównanie tych trzech kontekstów pokazuje, że Song Meiling elastycznie operowała strategiami tłumaczeniowymi, dostosowując je do odbiorcy i sytuacji. W przestrzeni publicznej dominowała perswazja narracyjna, natomiast w dyplomacji kameralnej najważniejsze było precyzyjne tłumaczenie znaczeń i intencji. Różnice w strategii nie świadczą o niespójności jej przekazu, ale o świadomości funkcji języka jako broni dyplomatycznej. Analiza wystąpień Madame Chiang w 1943 roku pozwala stwierdzić, że tłumaczenie w realiach II wojny światowej pełniło funkcję wykraczającą poza neutralny transfer treści między dwoma językami. W przypadku Song Meiling miało ono charakter świadomego działania, którego celem było kształtowanie obrazu Chin w oczach zachodnich elit politycznych i opinii publicznej. Song Meiling konsekwentnie stosowała strategie translatoryczne zgodne z conceptami udomowienia i egzotyzacji opisanymi przez Lawrence’a Venutiego. Udomowienie przejawiało się w odwoływaniu do wspólnych wartości, takich jak chrześcijańska moralność, demokracja, wolność, a egzotyzacja miała charakter selektywny i w pewien sposób instrumentalny. Elementy kultury chińskiej służyły nie podkreśleniu różnic, lecz wzmocnieniu symboliki i przekazu. Tak rozumiane tłumaczenie staje się narzędziem *soft power* w sensie zaproponowanym przez Josepha Nye

jako mechanizm oddziaływania poprzez atrakcyjność narracji, wartości i symboli, a nie poprzez przymus.

Przypadek Song Meiling pokazuje, że w badaniach nad przekładem i mediacją kulturową niezbędne jest uwzględnienie kontekstu politycznego i historycznego, w którym odbywa się tłumaczenie. Madame Chiang, mimo że nie była zawodowym tłumaczem, stała się ważnym uczestnikiem procesów dyplomatycznych, a jej przekład można uznać za „broń dyplomatyczną” wpływającą na decyzje i relacje międzynarodowe. Jej przykład potwierdza, że kompetencje językowe, połączone z zrozumieniem obu kultur i ówczesnych realiów politycznych, mogą mieć realny wpływ na bieg wydarzeń.

BIBLIOGRAFIA

ŹRÓDŁA

- Address by Madame Chiang Kai-shek at Hollywood Bowl, Los Angeles 4 April 1943.* YouTube, video 1:20:52. Dostęp 17.12.2025. <https://www.youtube.com/watch?v=VlsnDdU7ksU>.
- Congressional Record. 78th Cong., 1st sess. February 18, 1943.* Washington, D.C.: Government Printing Office, 1943.
- Foreign Relations of the United States, Diplomatic Papers, The Conferences at Cairo and Tehran, 1943.* Red. William M. Franklin i William Gerber. Washington, D.C.: Government Printing Office, 1961.

OPRACOWANIA

- Chang, Jung. *Big Sister, Little Sister, Red Sister: Three Women at the Heart of Twentieth-Century China.* London: Vintage, 2020.
- DeLong, Thomas A. *Madame Chiang Kai-shek and Miss Emma Mills: China's First Lady and Her American Friend.* Jefferson, NC: McFarland, 2007.
- Fairbank, John K. *Historia Chin. Nowe spojrzenie.* Tłum. Teresa Lechowska, Zbigniew Słupski. Warszawa: Bellona, 2003.
- House, Juliane. *Translation Quality Assessment: Past and Present.* London: Routledge, 2015.
- Mitter, Rana. *Forgotten Ally: China's World War II, 1937–1945.* Boston: Houghton Mifflin Harcourt, 2013.
- Nye, Joseph S. *Soft Power: The Means to Success in World Politics.* New York: PublicAffairs, 2004.
- Romanus, Charles F. i Riley Sunderland. *Stilwell's Mission to China.* Washington, D.C.: Office of the Chief of Military History, 1953.
- Rodziński, Witold. *Historia Chin.* Wrocław: Ossolineum, 1992.
- Sławiński, Roman. *Historia Chin i Tajwanu.* Warszawa: Askon, 2002.
- Tuchman, Barbara W. *Stilwell and the American Experience in China, 1911–1945.* New York: Macmillan, 1970.
- Venuti, Lawrence. *The Translator's Invisibility: A History of Translation.* Wyd. 2. London: Routledge, 2008.